

Fullføring på bygg- og anleggsteknikk En sammenlikning av unge gutter med og uten hjelp fra barnevernet

Completion in building and construction. A comparison of male child welfare clients and male non-child welfare clients

Marianne Dæhlen

Ph.d. i sosiologi, forsker I ved NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus

Marianne.Dahlen@nova.hioa.no

SAMMENDRAG

745 gutter med barnevernserfaring begynte på bygg- og anleggsteknikk høsten 2006. Fem år etter hadde kun 171 oppnådd yrkes- eller studiekompetanse. I artikkelen undersøkes det om økt utenlandsk arbeidskraft i bygg- og anleggsbransjen gjør det vanskeligere for utsatt ungdom å fullføre utdanningen. Resultatene viser at gutter med hjelp fra barnevernet sjeldnere oppnår yrkeskompetanse i fag med stor arbeidsinnvandring sammenliknet med gutter uten slik hjelp. I fag med lav andel arbeidsinnvandrere er forskjellen noe mindre. I analysene er det justert for betydningen av karakterer og andre viktige frafallsfaktorer. Betydningen av økt arbeidsinnvandring for utsatt ungdoms muligheter på yrkesfag diskuteres.

Nøkkelord

Yrkesfag, fagbrev, arbeidsinnvandring

ABSTRACT

In 2006, there were 745 child welfare clients studying building and construction – a vocational educational programme in upper secondary education – but five years later only 171 had obtained a trade certificate or other form of qualification. Compared to non-child welfare clients, the results show that child welfare clients are less likely to obtain a trade certificate in occupations with a large number of labour migrants. In occupations with few labour migrants, the difference is less. Any effect of school grades and other relevant background factors is taken into account, while the importance of labour migration on the completion rate among vulnerable youths is discussed.

Keywords

Vocational education and training, trade certificate, labour migration

INNLEDNING

Siden EU-utvidelsene i 2004 og 2007 har Norge opplevd stor arbeidsinnvandring.¹ Dette gjelder særlig arbeidsinnvandrere fra Polen og Baltikum til jobber i bygg- og anleggsbransjen. I kjølvannet av dette meldes det om at norsk arbeidskraft blir presset ut ved at etablerte bedrifter blir utkonkurrert av bedrifter med østeuropeisk arbeidskraft (Andersen, Eldring & Steen 2014). Videre rapporteres det om dårligere arbeidsvilkår i bransjen som en konsekvens av den økte arbeidsinnvandringen (Friberg & Haakestad 2015). Oversikter viser også at antall lærekontrakter innenfor bygg- og anleggsteknikk har sunket med 23 prosent fra 2007 til 2012 (Nyen & Tønder 2014), noe som blir forklart med at elever slutter å velge disse fagene på videregående skole (Brekke, Røed & Schøne 2013). Røed og Schøne (2015) ser denne nedgangen som et resultat av at ungdoms insentiv for å velge bygg- og anleggsteknikk er redusert som en følge av svekket lønnsutvikling i fag med høy andel arbeidsinnvandrere. Deres forskning viser at det først og fremst er elever med de beste karakterene som slutter å søke seg til bygg- og anleggsteknikk. Antakelig er det slik at det er de mest ressurssterke elevene som velger andre fag. Men hvordan går det med de mer ressursvake elevene som fortsatt velger bygg- og anleggsteknikk? Kan økt arbeidsinnvandring ha gjort det vanskeligere for dem å fullføre utdanningen, slik den har utkonkurrert enkelte etablerte bedrifter?

Unge med hjelp fra barnevernet er en ressurs svak gruppe som sjelden oppnår yrkeskompetanse. Selv om nesten syv av ti barnevernsbarn begynner på et yrkesfaglig utdanningsprogram etter ungdomsskolen (Dæhlen 2015a), er det kun én av ti som oppnår fagbrev (Dæhlen 2015b). I denne artikkelen undersøkes fullføring blant unge med hjelp fra barne-

1. Artikkelen er en del av prosjektet Kvalifisering og sosial inkludering i yrkesfaglig utdanning i videregående skole (Safety-VET) finansiert av Norges forskningsråd (prosjektkode 212293). Takk til anonym konsulent og redaktørene for *Søkelys på arbeidslivet* for grundige og konstruktive kommentarer på tidligere utkast. Takk også til kollegaer i Seksjon for ungdomsforskning, NOVA for kommentarer på tidligere utkast.

vernet som høsten 2006 begynte på bygg- og anleggsteknikk. I artikkelen undersøker jeg forskjeller i fullføring på fag med høy og lav andel arbeidsinnvandrere, og jeg sammenlikner fullføring hos unge med barnevernserfaring med fullføring hos unge uten barnevernserfaring. Analysene omfatter kun gutter.

For å undersøke dette benyttes en longitudinell registerbasert database som inneholder opplysninger om alle som har fått hjelp fra barnevernet én eller flere ganger fra og med 1993. I tillegg omfatter databasen et representativt utvalg av gutter uten barnevernserfaring. Databasen inneholder også opplysninger om guttenes utdanningsforløp, karakterer, foreldrenes utdanningsnivå og deres landbakgrunn. Denne informasjonen er også inkludert i analysene.

UNGE MED HJELP FRA BARNEVERNET I VIDEREGÅENDE OPPLÆRING

Det er flere årsaker til at få barnevernsbarn fullfører yrkesfaglig opplæring. En første forklaring handler om at unge med barnevernserfaring ofte har dårlig utgangspunkt for å takle den skolebaserte undervisningen av yrkesfagopplæringen som i hovedsak gjennomføres de to første skoleårene (Vg1 og Vg2). Denne antagelsen baserer seg på kartlegginger som viser at unge med hjelp fra barnevernet er overrepresentert med kjennetegn som knyttes til lav skolemotivasjon og fullføringsgrad. Dette er kjennetegn som lave karakterer fra ungdomskolen (Valset 2014), relativt høy innvandrerandel og lav sosial bakgrunn (Backe-Hansen, Madsen, Kristofersen & Hvinden, 2014). Antakelig er det slik at relativt mange unge med hjelp fra barnevernet synes det er «for mye teori» på yrkesfag, noe som gjerne blir framholdt som demotiverende og bidrar til å skyve elever ut av videregående opplæring (Hegna, Dæhlen, Smette, & Wollcheid 2012; Thrana 2016).

En annen forklaring er knyttet til at den praksisbaserte opplæringen kan være mindre tilpasset unge med barnevernserfaring. Praksisbasert opplæring kan foregå i hele utdanningsløpet. Elever kan ha perioder med utplassering i bedrift på Vg1 og Vg2, men det er særlig etter fullført Vg2 at bedrifter er viktige læringsarenaer for yrkesfagelever. Etter fullført Vg2 er normalen to års læretid, hvorav ett år er opplæring og ett år er verdiskapningen for bedriften. I denne perioden gjelder bedriftens arbeidsreglement også for lærlingen. Det virker rimelig å anta at håndtering av høyt arbeidspress, håndtering av krav til tidlig oppmøte eller andre betingelser som innebærer høy innsatsvilje, varierer med ungdommens ressurser og om de har særskilte behov eller ikke. Unge med hjelp fra barnevernet har gjerne færre ressurser enn andre, og er antakelig overrepresentert blant dem som har hatt behov for særskilt tilrettelegging på skolen eller deltatt i spesialundervisning. Disse ungdommene kan trenge romsligere arbeidsvilkår enn det vil være mulig i en bransje som har utviklet seg mot dårligere arbeidsbetingelser for de ansatte. Økt arbeidsinnvandring kan dermed bidra til at unge med barnevernserfaring oftere enn andre slutter eller har problemer med å beholde sin praksisplass eller lærlingkontrakt.

En tredje forklaring kan være at unge med barnevernserfaring har færre kontakter og et mindre nettverk som de kan bruke, når de skal skaffe seg praksisplass eller lærekontrakt. Siden mange kommer fra familier med få ressurser eller har flyttet mye mellom fosterhjem/institusjoner, kan deres tilgang til lærebedrifter være mindre enn det er for andre.

Denne antagelsen bygger på tidligere forskning som viser at andre utsatte grupper, som ungdom med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn (Helland & Støren 2006) og ungdom med lave karakterer (Vibe, Frøseth, Hovdhaugen & Markussen 2012), taper i konkurransen om læreplasser. Dette blir forklart med enten at arbeidsgivere velger bort ungdom med visse kjennetegn og/eller at disse ungdommene mangler nødvendig nettverk for å skaffe seg læreplass. Antakelig vet få arbeidsgivere om søkere til bedriften har fått hjelp fra barnevernet eller ikke, men det kan likevel tenkes at noen av disse ungdommene har en framtoning som bidrar til at de velges bort. Følgelig kan noen unge med barnevernserfaring ha større problemer enn andre med å få innpass i bedrifter når arbeidsgivere har tilgang på alternativ arbeidskraft.

BYGG- OG ANLEGGSTEKNIKK

Hovedmodellen for yrkesfagopplæringen er to år i skole (Vg1 og Vg2) etterfulgt av to år i lære. Opplæringen det første året i skole (Vg1) er i hovedsak felles for alle på bygg- og anleggsteknikk, med unntak av valgmuligheter i faget yrkesfaglig fordypning (tidligere prosjekt til fordypning). Yrkesfaglig fordypning omfatter 17 prosent av opplæringen på Vg1 og 26 prosent av opplæringen på Vg2.² I dette faget gis det mulighet for at deler av opplæringen på Vg1 og Vg2 kan foregå i yrkeslivet eller på andre måter som praktiske prosjekter. Evaluering av yrkesfaglig fordypning på bygg- og anleggsteknikk viser at arbeidsgivers motivasjon for å involvere seg i dette faget, er knyttet til muligheten for å prøve ut og å få kontakt med potensielle lærlinger (Dæhlen & Hagen 2010). Med økt tilgang til alternativ arbeidskraft som en følge av arbeidsinnvandringen, kan arbeidsgivers behov for lærlinger være mindre og følgelig deres insentiv for å ta imot utplasseringselever mindre. Evalueringen viser også at elevenes erfaringer med utplassering er overveiende positive og trekkes fram som morsommere og mer motiverende enn andre praktiske skoleprosjekter (Dæhlen, Hagen & Hertzberg 2008). Faget yrkesfaglig fordypning er altså ikke bare viktig som en inngang til lærekontrakt, men er også viktig for elevenes motivasjon og forhåpentligvis vilje til å fullføre videregående opplæring. Muligens kan økt arbeidsinnvandring ha endret både elevenes muligheter for utplassering i bedrifter og motivasjon i den skolebaserte delen av yrkesfagopplæringen.

Det andre året (Vg2) kan elevene spesialisere seg videre og opplæringen er organisert i fem relativt brede fagfelt og i fire mer spesialiserte (se tabell 1). Det er først i overgangen til lære at elevene velger fag, og innenfor bygg- og anleggsteknikk gjennomføres det opplæring i 22 ulike fagområder. Noen av disse fagene er store, og tømmerfaget har klart flest lærlinger. I Deichman-Sørensen, Olsen, Skålholt og Tønder (2012) presenteres en oversikt over antall inngåtte lærekontrakter i 2011 innenfor de 22 ulike fagene. For å få et inntrykk av type fag og størrelsen på disse, gjengis denne tabellen her.

2. For timefordeling se <http://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/finn-regelverk/etter-tema/Innhold-i-oppleringen/udir-01-2016/vedlegg-1/3vgo/#3.4.2vg1-vg2-skole>

Tabell 1. Oversikt over godkjente lærekontrakter i bygg- og anleggsteknikk*

Vg1	Vg2	Vg3/Opplæring i bedrift	Godkjente lærekontrakter 2011
Bygg- og anleggsteknikk	Byggteknikk	Tømrerfaget	1377
		Betongfaget	225
		Murerfaget	104
		Stillasbyggerfaget	20
	KEM	Rørleggerfaget	459
		Ventilasjons- og blikkenslagerfaget	90
		Taktekkerfaget	20
	Overflateteknikk	Malerfaget	79
		Industrimalerfaget	17
		Renholdsoperatørfaget	5
	Treteteknikk	Trevare- og bygginnredningsfaget	50
		Trelastfaget	2
		Limtreproduksjonsfaget	0
	Anleggsteknikk	Anleggsmaskinførerfaget	275
		Vei- og anleggsfaget	48
		Fjell- og bergverksfaget	47
		Banemontørfaget	41
		Asfaltfaget	9
	Feierfaget		22
	Isolatorfaget		13
	Glassfaget		4
	Steinfaget		1

Note * Tabellen er tatt fra Deichman-Sørensen m.fl. (2012: s. 15)

Andre store fag er rørleggerfaget, anleggsmaskinførerfaget, betongfaget og murerfaget, mens fag som renholdsoperatør-, trelast-, limtreproduksjon-, asfalt-, glass- og steinfaget er små med svært få eller ingen søkere.

Ikke alle disse fagområdene har opplevd stor tilstrømning av utenlandsk arbeidskraft. Studier viser at tilstrømningen er størst innenfor bedrifter med lite krav til sertifisering, mens arbeidsinnvandrere har liten tilgang til jobb i bedrifter hvor det er høye krav til sertifisering. Bedrifter innenfor elektrisk installasjon og rørleggerarbeid er eksempler som blir trukket fram med lite tilstrømning av utenlandsk arbeidskraft, mens gulv- og malebedrifter er eksempler med mye (Bratsberg & Raaum 2012). Friberg og Haakestad viser en høy andel med utenlandske statsborgere blant taktekkere (56 prosent), malere og byggtapetserere (63 prosent), murere (66 prosent), stillasbyggere (69 prosent), tømrere (34 prosent), betongarbeidere (34 prosent) og snekkere (33 prosent). Innenfor fagområder som krever høy grad av sertifisering, som elektrikere og rørleggere, utgjør arbeidsinnvandrerne en

langt lavere andel – henholdsvis syv prosent og 12 prosent. Blant anleggsgartnere utgjør arbeidsinnvandrerne 14 prosent (Friberg & Haakestad 2015: 187–188).

Som et alternativ til læretid kan elevene etter Vg2 søke seg til et ettårig påbyggingsår. Denne opplæringen foregår i skole, og er et alternativ til læretid for yrkesfagelever som ønsker studiekompetanse og muligheten for å søke høyere utdanning. I denne artikkelen skal jeg, i tillegg til å sammenlikne fullføring og frafall for unge med og uten barnevernserfaring innenfor fagområder med høy og lav andel arbeidsinnvandrere, undersøke om det er forskjeller i ungdommenes sannsynlighet for å oppnå studiekompetanse gjennom det ettårige påbyggingsåret. Ved å også inkludere sannsynligheten for å oppnå studiekompetanse i analysene, undersøkes det om eventuelle fullføringsforskjeller mellom unge med og uten barnevernserfaring på fag med høy og lav andel arbeidsinnvandrere, skyldes at de i ulik grad velger påbyggingsalternativet framfor læretid.

DATA OG UTVALG

Analysene bygger på datamaterialet «Barnevern i Norge 1990–2010». Dette inneholder opplysninger om alle barn og unge som har fått hjelp i form av tiltak i minst ett år fra barnevernet fra 1990–2010. Opplysningene, som er innrapportert til KOSTRA (nasjonalt informasjonssystem om kommunal og fylkeskommunal virksomhet), er koplet på individnivå, og designet er longitudinelt slik at individene kan følges. For deler av disse dataene (for alle som har fått tiltak fra barnevernet i perioden 1993–2010) har SSB koblet til opplysninger om utdanning fra Nasjonal Utdanningsdatabase (NUDB). I tillegg omfatter datamaterialet et tilfeldig trukket sammenlikningsutvalg fra totalbefolkningen. Dette sammenlikningsutvalget har ikke fått hjelp fra barnevernet i perioden 1990–2010, men ellers ble uttrekning foretatt på en slik måte at det skulle være så likt som mulig som barnevernspopulasjonen med hensyn til alder, kjønn og fylkestilhørighet.

I 2010 omfattet datamaterialet i underkant av 170 000 barnevernsbarn og i underkant av 180 000 i sammenlikningsutvalget. Analysene i denne artikkelen bygger imidlertid på et mindre utvalg fra denne databasen. For det første ble jenter utelatt fra analysene da det var svært få jenter som begynte på bygg- og anleggsteknikk høsten 2006 (i underkant av tre prosent). Videre omfatter analysene kun fødselskullene 1988, 1989 og 1990. Dette valget ble gjort for å hindre et ikke for stort alderssprik og fordi datakvaliteten er noe lavere for eldre årskull. Med disse begrensningene omfatter analysene 745 unge med barnevernserfaring og 618 unge uten.

AVHENGIG VARIABEL

Opplysninger om fullført videregående opplæring innen fem år etter påbegynt bygg- og anleggsteknikk danner grunnlaget for konstruksjon av den avhengige variabelen.³ Basert

3. En del elever på yrkesfag avlegger fagprøven etter registreringstidspunktet hos SSB (oktober hvert år), uten at de av den grunn har brukt mer enn fem år. Jeg har derfor inkludert ytterligere ett år og målt kompetansen seks år etter påbegynt bygg- og anlegg. For elever som har skiftet fra bygg- og anlegg til påbyggingsalternativet eller på annet vis har byttet til å studere innenfor program som fører til studiekompetanse, er måletidspunktet innen fem år.

på årlige registreringer av påbegynte, avlagte og beståtte/ikke beståtte utdanningsprogrammer (inkludert nivå) i videregående opplæring, konstruerte jeg en variabel som skilte mellom ikke oppnådd kompetanse, oppnådd yrkeskompetanse og oppnådd studiekompetanse. Videre ble det skilt mellom yrkeskompetanse oppnådd innenfor fag med høy og lav andel arbeidsinnvandrere. Tømrer-, betong-, taktekker-, maler-, murer-, og stillasfaget er fag hvor det er høy andel arbeidsinnvandrere (fra 33 til 69 prosent, se Friberg & Haakestad 2015:187–188). Disse ble i analysene klassifisert som fag med høy andel arbeidsinnvandrere. De resterende fagene ble vurdert som fag med lav andel arbeidsinnvandrere. Den avhengige variabelen i analysene for å undersøke forskjeller innenfor bygg- og anleggsteknikk ble derfor konstruert på følgende måte: ikke oppnådd kompetanse = 0, oppnådd yrkeskompetanse i fag med høy andel arbeidsinnvandrere = 1, oppnådd yrkeskompetanse i fag med lav andel arbeidsinnvandrere = 2 og oppnådd studiekompetanse = 3.⁴

UAVHENGIG VARIABLER

Barnevernserfaring: Omtrent fire prosent av alle barn under 19 år har mottatt hjelp fra barnevernet i ett eller flere år. Åttitre prosent av disse har mottatt hjelp mens de bor sammen med sine foresatte – såkalte hjelpetiltak – mens 17 prosent har (også) blitt plassert i fosterhjem eller institusjon (Backe-Hansen mfl. 2014). Analyser av utvalget i denne artikkelen viser at 80 prosent av elevene hadde mottatt kun hjelpetiltak, åtte prosent hadde bodd i institusjon, syv prosent hadde bodd i fosterhjem, mens seks prosent av elevene hadde bodd både i institusjon og fosterhjem. Analyser viser også at frafallet er høyest blant elever som har bodd på institusjon og kombinasjon institusjon/fosterhjem (85 og 84 prosent), og lavest blant elever med kun hjelpetiltak (76 prosent) og i fosterhjem (74 prosent). På grunn av få elever i institusjon og/eller fosterhjem, skilles det ikke mellom type tiltak/omsorg ungdommen har mottatt, men alle behandles under ett. Variabelen barnevernserfaring ble kodet: 0 = nei, 1 = ja.

Foreldrenes utdanningsnivå: Opplysninger om mors og fars høyeste oppnådde utdanning ble kodet slik at den høyeste utdanningen hos mor eller far dannet grunnlag for fire dummyvariabler: høyeste utdanning på grunnskolenivå, høyeste utdanning på videregående nivå, høyeste utdanning på høyere nivå og ukjent utdanningsnivå.

Innvandrerbakgrunn: Unge med to foreldre født i ikke-vestlige land og eller én foreldre født i vestlige (utenom Norden) og én forelder født i ikke-vestlige land ble kategorisert som med innvandringsbakgrunn (verdi 1). Alle andre ble kategorisert som ikke innvandringsbakgrunn (innvandringsbakgrunn = 0).

Karakterer: Basert på opplysninger om avsluttende standpunktkarakterer i 13 fag fra ungdomsskolen ble fire dummy-variabler konstruert. Utgangspunktet for inndeling i dummy-variabler var gjennomsnitt av disse 13 karakterene. Dersom det manglet karakterer i noen fag, ble gjennomsnittet beregnet på de resterende karakterene. Dette ble imidlertid ikke gjort for elever som manglet karakterer i mer enn halvparten av fagene, da det

4. Et fåtall (1,7 prosent av alle) har oppnådd yrkeskompetanse i andre fag enn bygg- og anleggsteknikk. Disse er kategorisert sammen med oppnådd yrkeskompetanse i fag med lav andel arbeidsinnvandrere.

antas at denne gruppen med elever skiller seg mye fra andre elever. Elever som mangler karakterer i mer enn halvparten av fagene (inkludert eksamenskarakterer), søker heller ikke videregående opplæring på vanlig måte, men har rett til videregående opplæring på særskilt grunnlag etter forskrift til opplæringsloven. Syttien elever manglet karakterer i mer enn halvparten av fagene, og andelen var høyere i gruppen med barnevernsbakgrunn enn uten (henholdsvis 8,1 prosent og 1,8 prosent). Det ble laget en egen dummyvariabel for disse 71 personene (klassifisert som ukjent). Ytterligere tre dummy-variabler ble konstruert (lave, middels og høye). Basert på en skjønnsmessig vurdering ut fra karakterfordelingen i utvalget ble karakterinndelingen satt til følgende: lave karakterer $< 3,20$, middels $3,20 - 3,89$ og høye $> 3,90$.

Fødselsår ble kategorisert som tre dummyvariabler: 1988, 1989 og 1990.

METODE

Utgangspunkt for analysene er identifisering av hva slags kompetanse elever som begynte på bygg- og anleggsteknikk Vg1 høsten 2006, har oppnådd fem år etter. Som nevnt innledningsvis velger ikke elever retninger når de begynner på Vg1. På dette tidspunktet er det altså ikke mulig å identifisere om elevene kommer til å utdanne seg innenfor fag med høy eller lav andel arbeidsinnvandrere, og antakelig er det mange elever som på dette tidspunktet, heller ikke har bestemt seg for hvilken retning de vil gå. Det er først når elevene har fått lærekontrakt at dette kan identifiseres i registrene. Intensjonen i denne artikkelen er imidlertid å vurdere fullføringsgraden for alle som valgte bygg- og anleggsteknikk høsten 2006, og om forskjellen i fullføring mellom unge med og uten barnevernserfaring er større i fagområder med høy eller lav andel arbeidsinnvandrere. Intensjonen er ikke å undersøke om fullføringsgraden blant de med inngåtte lærekontrakter er ulik. Den analytiske framgangsmåten ble derfor å identifisere oppnådd/ikke oppnådd kompetanse fem år etter blant alle som begynte på Vg1 høsten 2006.

Dataene ble analysert ved bruk av frekvensfordelinger og logistisk regresjon. Da de avhengige variablene har mer enn to verdier (utfall er ikke oppnådd kompetanse, oppnådd yrkeskompetanse i fag med høy andel arbeidsinnvandrere, oppnådd yrkeskompetanse i fag med lav andel arbeidsinnvandrere og oppnådd studiekompetanse) ble multinomisk logistisk regresjon benyttet og utregnet som gjennomsnittlige marginale effekter (AME). Ved utregning av AME blir effekter av kjennetegn utregnet for hver person, og deretter presenteres gjennomsnittet av disse. Resultatene viser hvor mye sannsynligheten for å ha oppnådd kompetanse versus å ha droppet ut endres ved for eksempel å ha barnevernserfaring, kontrollert for de andre variablene i analysen.

RESULTATER

Analysen viser at andelen som har fullført fagbrev, er langt lavere blant ungdom med barnevernserfaring enn ungdom uten barnevernserfaring (tabell 2). Mens kun 23 prosent av ungdommene med barnevernserfaring hadde fullført videregående opplæring fem år etter påbegynt bygg- og anleggsteknikk, gjaldt dette for 59 prosent av ungdom uten barnevernserfaring. Forskjellen i fullføring er på 23 prosentpoeng på fag med høy andel

arbeidsinnvandrere, ni prosentpoeng på fag med lav andel arbeidsinnvandrere og fire prosentpoengs forskjell i oppnådd studiekompetanse. Forskjellene er statistisk signifikante.

Tabell 2. Oppnådd kompetanse blant unge med og uten barnevernserfaring

	Unge uten barnevernserfaring	Unge med barnevernserfaring	p
<i>Oppnådd kompetanse</i>			
Yrkeskompetanse i fag med høy andel arbeidsinnvandrere	34,0	10,7	**
Yrkeskompetanse i fag med lav andel arbeidsinnvandrere	16,7	7,8	**
Studiekompetanse	8,4	4,4	**
Ikke oppnådd kompetanse	40,9	77,1	**
N	100,0 618	100,1 745	

Note: p *, ** signifikante forskjeller mellom unge med og uten barnevernserfaring (henholdsvis $p < 0,05$, $p < 0,01$)

I tabell 3 vises hvordan sammensetning etter barnevernserfaring, foreldrenes utdanningsnivå, innvandringsbakgrunn, karakterer og fødselsår er blant unge som har oppnådd yrkeskompetanse i fag med høy andel arbeidsinnvandrere, oppnådd yrkeskompetanse i fag med lav andel arbeidsinnvandrere, oppnådd studiekompetanse og ikke oppnådd kompetanse.

Tabell 3. Deskriptiv statistikk (andeler)

	Yrkeskompetanse i fag med høy andel arbeidsinnvandrere	Yrkeskompetanse i fag med lav andel arbeidsinnvandrere	Studie- kompetanse	Ikke Kompe- tanse	N
<i>Barnevernserfaring</i>					
Ja	27,6	36,0	38,8	69,4	745
Nei	72,4	64,0	61,2	30,6	618
<i>Foreldrenes utdanningsnivå</i>					
Grunnskole	14,8	15,5	8,2	29,4	318
Videregående nivå	60,0	64,0	51,8	52,1	752
Høyere utdanning	24,5	18,6	37,6	16,9	273
Ukjent	0,7	1,9	2,4	1,6	20
<i>Innvandrerbakgrunn</i>					
Ja	2,8	4,3	11,8	11,1	117
Nei	97,2	95,7	88,2	88,9	1246
<i>Karakterer</i>					
Lave	31,4	37,9	23,5	68,9	742
Middels	41,7	43,5	35,3	20,2	388
Høye	26,2	16,8	40,0	3,0	162
Ukjent	0,7	1,9	1,2	7,9	71
<i>Fødselsår</i>					
1988	2,8	1,9	2,4	10,6	101
1989	10,7	11,2	5,9	25,9	268
1990	86,6	87	91,8	63,5	994
N	100,0 290	100,0 161	100,0 85	100,0 827	1363

Oversikten i tabell 3 viser at unge med barnevernserfaring utgjør en relativ liten andel blant de som har oppnådd kompetanse innenfor fag med høy andel arbeidsinnvandrere og at elever med studiekompetanse oftere kommer fra familier hvor foreldre har høyere utdanning. Videre viser tabellen at ungdom med innvandrerbakgrunn utgjør en relativt stor andel blant de uten kompetanse og blant de med studiekompetanse og at elever uten kompetanse relativt ofte har lave karakterer eller ukjente karakterer.

I tabell 4 presenteres analyser av sannsynligheten for å ha oppnådd yrkeskompetanse innenfor fag med høy andel arbeidsinnvandrere, lav andel arbeidsinnvandrere og sannsynligheten for å ha oppnådd studiekompetanse sammenliknet med sannsynligheten for å ikke ha oppnådd kompetanse. Resultatene viser at unge med barnevernserfaring hadde 13 prosentpoeng lavere sannsynlighet for å ha oppnådd yrkeskompetanse innenfor fag med høy andel arbeidsinnvandrere enn unge uten barnevernserfaring, justert for betydningen av andre uavhengige variabler. Unge med barnevernserfaring har også lavere sannsynlighet for å ha oppnådd yrkeskompetanse i fag med lav andel arbeidsinnvandrere (relativt til det å falle fra utdanningen), men her er forskjellen mellom de to ungdomsgruppene på kun fem prosentpoeng. Forskjellen i sannsynligheten for å ha oppnådd studiekompetanse mellom unge med og uten barnevernserfaring er liten og ikke statistisk signifikant når det er justert for andre uavhengige variabler.

Resultatene støtter altså antagelsen om at lav fullføring hos unge med barnevernserfaring er knyttet til deres skolekarakterer og familie-/innvandringsbakgrunn. Videre viser resultatene at unge gutter med hjelp fra barnevernet sjeldnere oppnår yrkeskompetanse selv når slike forhold blir justert for, og at forskjellen i fullføring mellom gutter med og uten barnevernserfaring er størst på fag med høy andel arbeidsinnvandrere.

Tabell 4. Forskjeller i sannsynlighet for oppnådd yrkeskompetanse og studiekompetanse innen fem år etter påbegynt bygg- og anleggsteknikk høsten 2006 og betydningen av barnevernserfaring, foreldrenes utdanningsnivå, innvandrerbakgrunn, grunnskolekarakterer og fødselsår. (Gjennomsnittlige marginale effekter, AME, fra multinomisk logistisk regresjon.)

	Yrkeskompetanse i fag med høy andel arbeidsinnvandrere			Yrkeskompetanse i fag med lav andel arbeidsinnvandrere			Studiekompetanse		
	AME	SE	p	AME	SE	p	AME	SE	p
<i>Barnevernserfaring (ref. = nei)</i>	-0,13	0,02	**	-0,05	0,02	**	0,01	0,01	
<i>Foreldrenes utdanningsnivå (ref. = videregående)</i>									
Grunnskole	-0,02	0,03		-0,02	0,02		-0,03	0,01	*
Høyere utdanning	-0,01	0,03		-0,03	0,02		0,04	0,02	*
Ukjent	0,06	0,17		0,20	0,18		0,00	0,05	
<i>Innvandringsbakgrunn (ref. = nei)</i>	-0,12	0,06		-0,06	0,05		0,07	0,02	**
<i>Karakterer (ref. = lave)</i>									
Middels	0,14	0,03	**	0,07	0,02	**	0,04	0,01	**
Høye	0,24	0,04	**	0,06	0,03	*	0,18	0,04	**
Ukjent	-0,09	0,04	*	-0,02	0,04		-0,01	0,02	
<i>Fødselsår (ref. = 1990)</i>									
1988	-0,09	0,04	*	-0,09	0,03	**	-0,04	0,02	*
1989	-0,07	0,03	*	-0,05	0,02	*	-0,05	0,01	**
LL					-1189,15				
Psuedo R2					0,18				
N					1363				

Note: Referansekategori: ungdom (gutter) uten barnevernserfaring eller innvandrerbakgrunn som ikke oppnådde verken yrkeskompetanse eller studiekompetanse, som hadde lave karakterer, født i 1990 og fra familier med videregående opplæring som høyeste utdanningsnivå.

**p < 0,01, *p < 0,05 (waldtest), AME = average marginal effects, SE = standardfeil.

En begrensning med analysene i tabell 4 er imidlertid at vi ikke vet om unge i referansekategori (ikke oppnådd videregående kompetanse) har hatt erfaring med fagområder med mye eller lav andel arbeidsinnvandrere. Kanskje har unge med barnevernserfaring i større grad rettet seg mot fag med lav andel arbeidsinnvandrere både på Vg1, Vg2 og i søkning på lære plass, og av den grunn lykkes oftere med å fullføre innenfor disse fagene. Det kan altså være slik at unge med barnevernserfaring sjeldnere enn andre velger å fordype seg innenfor fagene tømrer-, betong-, taktekker-, maler-, murer- og stillasfaget på Vg1, Vg2 eller når de søker lære plass, og at unge med barnevernserfaring relativt sett oftere fullfører innenfor fag med lite enn med høy andel arbeidsinnvandrere, bunner i at disse ungdommene gjør andre utdanningsvalg på bygg- og anleggsteknikk enn det unge uten barnevernserfaring gjør.

Det er ikke mulig å identifisere om elever har hatt erfaring med fag med mye eller lav andel arbeidsinnvandrere på Vg1 da NUDB det første året ikke inneholder denne informasjonen (alle elever er registrert med samme utdanningskode). For noen av elevene er det imidlertid mulig å identifisere dette på Vg2 da elever spesialiserte seg innenfor ni fagområdet som det er mulig å identifisere i NUDB. Fagområdet Byggteknikk omfatter kun fag med høy andel arbeidsinnvandrere (tømrer-, betong-, murer- og stillasfaget), mens fagområdene Treteknikk og Anleggsteknikk er kjennetegnet med fag med lav andel arbeidsinnvandrere (se tabell 1). Dersom resultatene i tabell 4 bunner i at unge med bar-

nevernserfaring er overrepresentert på fag med lav andel arbeidsinnvandrere, skulle vi forvente at en større andel av disse ungdommene var å finne på Treteknikk og Anleggsteknikk enn på Byggteknikk. Analyser (ikke vist her) støtter ikke dette. På disse fire fagområdene på Vg2 var 84,5 prosent av ungdom med barnevernserfaring registrert på Byggteknikk og 15,4 prosent på Treteknikk eller Anleggsteknikk (n = 394). Dette er identisk med fordelingen blant unge uten barnevernserfaring (84,6 prosent av 435 elever på Byggteknikk og 15,4 prosent på Treteknikk eller Anleggsteknikk). Disse resultatene støtter opp om at utdanningsvalg innenfor bygg- og anleggsteknikk ikke er annerledes for unge med barnevernserfaring enn unge uten.

En ytterligere begrensning er at få ungdom med barnevernserfaring oppnår videregående kompetanse og av den grunn er det få observasjoner i tre av de fire utfallene i tabell 4. At de fleste barnevernsbarna er å finne i den fjerde utfallsmuligheten (ikke oppnådd kompetanse), bidrar til at estimatene blir usikre for de øvrige utfallsmuligheten (oppnådd yrkeskompetanse i fag med høy andel arbeidsinnvandrere, oppnådd yrkeskompetanse i fag med lav andel arbeidsinnvandrere og oppnådd studiekompetanse). For å undersøke om det er signifikante forskjeller mellom sannsynligheten for å oppnå en av de tre kompetansene, er det gjort analyser hvor unge uten oppnådd kompetanse er holdt utenfor. Resultatene fra denne analysen støtter opp om at unge med barnevernserfaring i større grad oppnår kompetanse innenfor fag med lav andel arbeidsinnvandrere enn i fag med høy andel arbeidsinnvandrere (se vedlegg).

Selv om hensikten med denne artikkelen er å undersøke forskjeller i kompetanse mellom unge med og uten barnevernserfaring, er det verdt å kommentere betydningen av karakterer for fullføring. På fag med høy arbeidsinnvandring har elever med middels karakterer fra ungdomsskolen 14 prosentpoeng høyere sannsynlighet for å fullføre enn elever med lave karakterer (tabell 4). Blant elever med høye karakterer er sannsynligheten 24 prosentpoeng høyere, mens de som mangler opplysninger om ungdomsskolekarakterer har lavere sannsynlighet for å ha oppnådd fagbrev innenfor fag med høy andel arbeidsinnvandrere (ni prosentpoeng). Resultatene viser også at karakterer er viktig for å fullføre innenfor fag med lav andel arbeidsinnvandrere og for å oppnå studiekompetanse, selv om betydningen er noe svakere. Det er henholdsvis syv og seks prosentpoeng høyere sannsynlighet for elever med middels og høye karakterer enn elever med lave karakterer for å oppnå yrkeskompetanse innenfor fag med lav arbeidsinnvandring. Sannsynligheten for å ha oppnådd studiekompetanse er høyest for elever med høye karakterer (18 prosentpoeng) og middels karakterer (fire prosentpoeng). Forskjellen er liten og ikke statistisk signifikant mellom elever med ukjente og lave karakterer. Videre viser tabellen at elever hvor foreldre har videregående utdanning, høyere utdanning og/eller innvandringsbakgrunn oftere får studiekompetanse (henholdsvis tre, syv og syv prosentpoeng). Det er imidlertid nødvendig å understreke at resultatene som framkommer, bygger på et datasett hvor ungdom med hjelp fra barnevernet utgjør mer enn halvparten observasjonene. Følgelig kan ikke resultatene generaliseres til andre populasjoner.

DISKUSJON OG KONKLUSJON

Ikke overraskende viser resultatene i denne artikkelen at unge med barnevernsbakgrunn på bygg- og anleggsteknikk sjeldnere oppnår kompetanse enn unge uten barnevernserfaring. Mens 59 prosent av unge uten barnevernserfaring har fullført videregående opplæring fem år etter at de begynte på bygg- og anleggsteknikk høsten 2006, gjaldt dette for 23 prosent av unge med barnevernserfaring.

Innledningsvis lanserte jeg tre mulige forklaringer. For det første kan det skyldes at unge med barnevernserfaring er overrepresentert med kjennetegn som er knyttet til frafall fra den skolebaserte undervisningen på yrkesfag. For det andre ble det stilt spørsmål om økt arbeidsinnvandring har bidratt til at den praksisbaserte opplæringen er mindre tilpasset unge med barnevernserfaring. En tredje forklaring ble knyttet til at økt arbeidsinnvandring har bidratt til at disse ungdommene har større problemer med å tilgang til praksisplasser og lærekontrakter – enten fordi de mangler kontakter og nettverk eller fordi arbeidsgivere velger bort unge de antar ikke vil passe inn i bedriften.

Analysene i denne artikkelen gir støtte til den første foreslåtte forklaringen. Når det tas hensyn til guttenes skolekarakterer, innvandringsbakgrunn og foreldreutdanning, reduseres fullføringsforskjellene mellom unge med og uten innvandringsbakgrunn. Det er særlig lave skolekarakterer som er forbundet med lav fullføring.

Videre viser resultatene at justert for elevenes karakterer, innvandringsbakgrunn og foreldreutdanning, er det fortsatt forskjeller i sannsynligheten for å oppnå fagbrev for gutter med og uten barnevernserfaring. Denne forskjellen er størst innenfor fagområder med høy andel arbeidsinnvandrere. Analysene i denne studien gjør det imidlertid ikke mulig å avgjøre om dette skyldes at den praksisbaserte opplæringen er mindre tilgjengelig eller mindre tilpasset gutter med barnevernserfaring. Det er heller ikke mulig å avgjøre om det er arbeidsgivere som velger bort disse ungdommene eller om det er ungdommene som velger bort fag med høy andel arbeidsinnvandrere. Til det trengs andre forskningsdesign. Det er altså ikke mulig å avgjøre hvilken av de to foreslåtte forklaringene som best kan forklare forskjellen i fullføring mellom gutter med og uten barnevernserfaring.

Et annet spørsmål som er vanskelig å besvare, er om forskjellen i fullføring mellom de to ungdomsgruppene på fag med høy og lav andel arbeidsinnvandrere er stor nok til å konkludere med at økt arbeidsinnvandring har bidratt til at utsatt ungdom sjeldnere fullfører videregående opplæring. Når det justeres for forskjeller i karakterer, innvandringsbakgrunn og foreldreutdanning, er forskjellen i fullføring på 13 prosentpoeng i fag med høy andel arbeidsinnvandrere og fem prosentpoeng i fag med lav andel arbeidsinnvandrere (ujustert var fullføringsforskjellen 36 prosentpoeng samlet). Disse resultatene viser at når gutter med barnevernserfaring sjeldnere oppnår yrkeskompetanse enn andre gutter, er dette først og fremst knyttet til deres lave skolekarakterer.

På den annen side kan det være mange grunner til at utsatt ungdom faller fra yrkesfaglig opplæring. For å bidra til å øke gjennomføringen for disse ungdommene, er det viktig å rette oppmerksomheten mot flere faktorer som kan hindre dem i oppnå formelle kvalifikasjoner. I tidligere studier har jeg dokumentert at barnevernsbarns frafall fra yrkesfagopplæringen er en trinnvis prosess. Av de som begynner på et yrkesfaglig løp etter ungdomsskolen (Vg1), har 37 prosent falt fra ved skolestart på Vg2. Året etter – da de egentlig skal begynne i lære – har ytterligere 42 prosent falt fra (Dæhlen 2015a). Til slutt

blir det veldig få igjen. Selv om mye av dette frafallet er knyttet til at mange har svært lave skolekarakterer og at mange har en familiebakgrunn som er knyttet til frafall fra videregående opplæring, fullfører unge med barnevernserfaring sjeldnere enn andre. Resultatene i denne studien indikerer at økt arbeidsinnvandring kan bidra til å forklare hvorfor noen ungdom med hjelp fra barnevernet faller fra yrkesfag. Selv om dette ikke er hele forklaringen på hvorfor så få gutter med barnevernserfaring oppnår fagbrev eller annen videregående kompetanse, tyder resultatene på at også arbeidsinnvandring kan virke negativt for denne utsatte ungdomsgruppen.

Utsatt ungdoms framtidige muligheter på yrkesfag avhenger mye av hvordan problemet med lave skolekarakter blant disse ungdommene blir løst. Det er likevel viktig å ikke overse at også andre sider ved yrkesfagopplæringen kan være problematisk for disse ungdommene. Resultatene i denne artikkelen peker på at det er nødvendig å undersøke hva endrede arbeidsbetingelser innebærer for utsatt ungdoms muligheter på yrkesfag, og å vurdere hvor god beredskapen i opplæringssystemet er for å inkludere utsatt ungdom når arbeidsbetingelsene endres.

REFERANSER

- Andersen, R. K., Eldring, L. & Steen, J. R. (2014). *Privatmarkedet i byggenæringen. Usynlig arbeidsmarked i de tusen hjem*. Oslo: Fafo.
- Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L. B. & Hvinden, B. (2014). *Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie*. Oslo: NOVA.
- Bratsberg, B. & Raaum, O. (2012). Immigration and wages: Evidence from construction. *The Economic Journal*, 122, 1177–1205. DOI: [10.1111/j.1468-0297.2012.02540.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2012.02540.x)
- Brekke, I., Røed, M. & Schøne, P. (2013). Påvirker innvandring investeringen i utdanning? *Søkelys på arbeidslivet*, 30, 169–188.
- Deichman-Sørensen, T., Olsen, O. J., Skålholt, A. & Tønder, A. H. (2012). *Om bredde og fordypning i bygg- og anleggsgagnene*. Oslo: Fafo.
- Dæhlen, M. (2015a). Child welfare clients and educational transitions. *Child & Family Social Work*, 1–13. DOI: [10.1111/cfs.12243](https://doi.org/10.1111/cfs.12243)
- Dæhlen, M. (2015b). School performances and completion of upper secondary school in the child welfare population in Norway. *Nordic Social Work Research*, 5, 244–261. DOI: [10.1080/2156857X.2015.1042019](https://doi.org/10.1080/2156857X.2015.1042019)
- Dæhlen, M. & Hagen, A. (2010). *Prosjekt til fordypning : mellom skole og arbeidsliv*. Oslo: Fafo.
- Dæhlen, M., Hagen, A. & Hertzberg, D. M. (2008). *Prosjekt til fordypning – mellom skole og arbeidsliv. Delrapport 1 Evalueringen av Kunnskapsløftet*. Oslo: Fafo.
- Friberg, J. H. & Haakestad, H. (2015). Arbeidsmigrasjon, makt- og styringsideologer: Norsk byggenæring i en brytningstid. *Søkelys på arbeidslivet*, 32, 182–205.
- Hegna, K., Dæhlen, M., Smette, I. & Wollcheid, S. (2012). «For mye teori» i fag- og yrkesopplæringen – et spørsmål om målsetninger i konflikt? Europeiske utdanningsregimer og den norske modellen. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 53, 217–232.

- Helland, H. & Støren, L. A. (2006). Vocational education and the allocation of apprenticeships: Equal chances for applicants regardless of immigrant background? *European Sociological Review*, 22, 339–351. DOI: [10.1093/esr/jci061](https://doi.org/10.1093/esr/jci061)
- Nyen, T. & Tønder, A. H. (2014). *Yrkesfagene under press*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Røed, M. & Schøne, P. (2015). The impact of immigration on inhabitants' educational investments. *Scandinavian Journal of Economics*, 118, 433–462. DOI: [10.1111/sjoe.12159](https://doi.org/10.1111/sjoe.12159)
- Thrana, H. M. (2016). Ungdommens forklaringer på hvorfor de ikke fullfører videregående opplæring. I K. Reegård & J. Rogstad (red.) *De frafalne. Om frafall i videregående opplæring* s.89-111. Nova rapport. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Valset, K. (2014). Ungdom utsatt for omsorgssvikt – hvordan presterer de på skolen. I E. Backe-Hansen, C. Madsen, L. B. Kristofersen & B. Hvinden (red.) *Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie*.
- Vibe, N., Frøseth, M. W., Hovdhaugen, E. & Markussen, E. (2012). *Strukturer og konjunkerer. Evaluering av Kunnskapsløftet. Sluttrapport fra prosjektet «Tilbudsstruktur, gjennomføring og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring»* Rapport 26. Oslo: NIFU.

VEDLEGG

Forskjeller i sannsynlighet for oppnådd yrkeskompetanse i fag med mye arbeidsmigrasjon og studiekompetanse innen fem år etter påbegynt bygg- og anleggsteknikk høsten 2006 og betydningen av barnevernserfaring, foreldrenes utdanningsnivå, innvandrerbakgrunn, grunnskolekarakterer og fødselsår. (Gjennomsnittlige marginale effekter, AME, fra multinomisk logistisk regresjon.)

	Yrkeskompetanse i fag med høy andel arbeidsinnvandrere			Studiekompetanse		
	AME	SE	p	AME	SE	p
<i>Barnevernserfaring (ref. = nei)</i>	-0,10	0,05	*	0,10	0,03	**
<i>Foreldrenes utdanningsnivå (ref. = videregående)</i>						
Grunnskole	0,07	0,07		-0,10	0,03	**
Høyere utdanning	-0,02	0,05		0,11	0,04	*
Ukjent	-0,11	0,26		-0,11	0,05	*
<i>Innvandringsbakgrunn (ref. = nei)</i>	-0,21	0,14		0,30	0,08	**
<i>Karakterer (ref. = lave)</i>						
Middels	0,02	0,05		0,02	0,03	
Høye	0,00	0,06		0,15	0,05	**
Ukjent	-0,19	0,21		-0,03	0,08	
<i>Fødselsår (ref. = 1990)</i>						
1988	0,18	0,13		-0,07	0,07	
1989	0,05	0,07		-0,07	0,04	
LL			-499,82			
Pseudo R2			0,05			
N			536			

Note: Referansekategori: ungdom (gutter) uten barnevernserfaring eller innvandrerbakgrunn med oppnådde yrkeskompetanse i fag med lav andel arbeidsinnvandrere, som hadde lave karakterer, født i 1990 og fra familier med videregående opplæring som høyeste utdanningsnivå.

**p < 0,01, *p < 0,05 (waldtest), AME = average marginal effects, SE = standardfeil.